

*В.А. Головенько,
канд. політ. наук*

*V.A. Golovenko,
Ph. D. In Politics*

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ СНД

Abstract. The author analyzes the state of realization of the state's youth policy in countries of the CIS on the modern stage. The main attention is given not so much to the results of its realization and the problems of socialization of the young generation, as to which legislative normative base acts now in the post-Soviet countries and which executive power bodies are established with the purpose to realize the state's youth policy. The comparative analysis allows one to see the position of Ukraine in this sphere.

Незаперечна істина, що від стану соціалізації молоді значною мірою залежить як сьогодення, так і майбутнє будь-якої країни. Її усвідомлення приводить до того, що в держави, суспільства в цілому окреслюються відповідні напрями життєдіяльності, спрямовані безпосередньо на сприяння соціальному становленню молодого покоління, на певному етапі розвитку виникають структури, які починають виконувати специфічну функцію: реалізувати комплекс завдань, які прийнято називати „молодіжна політика”.

Молодіжна політика своїми коренями сягає у глибокі віки. Деякі автори вважають, що новітня історія розробки і вжиття конкретних заходів з боку держави, які регулювали порядок визнання та умови досягнення молоддю „дорослого” статусу, сприяли її поступовому входженню у самостійне життя, починається з Великої Британії XVI ст. Інший приклад щодо намагання держави регулювати взаємовідносини з молодим поколінням дає історія законодавства Німеччини: в 1839 р. у Пруссії з'явився Регулятив стосовно праці молодих робітників на фабриках. У 1922 р. в Німеччині було прийнято закон про молодіжне благодійництво – комплексний правовий акт, який включав нормативне закріплення державних обов'язків щодо забезпечення трудових та деяких інших соціальних прав молодих людей. Закон був відмінений у роки фашизму, а потім відновлений в обох німецьких державах: у ФРН у 1949 р. з подальшим прийняттям його нових редакцій у 1953, 1977, 1986 рр. та НДР – у 1950 р. з оновленням у 1964 та 1974 рр. Після об'єднання ФРН та НДР у 1990 р. був прийнятий новий закон про допомогу дітям і молоді, який охоплює питання зайнятості, соціального забезпечення та багато іншого. Спеціальні норми регулюють державну підтримку молодіжних організацій [1, с. 303–304].

Проте періодом виділення молодіжної політики у самостійний напрям діяльності держави у більшості країн Заходу прийнято вважати 60–70 рр. XX ст. Саме в ті

часи особливо гостро проявилась криза традиційних інститутів соціалізації молодого покоління (насамперед сім'ї та школи). Соціальне становище молоді погіршила і технологічна та структурна перебудова в суспільстві, що розпочалася в умовах економічної кризи середини 70-х рр. і позначилася, перш за все, значним зростанням молодіжного безробіття. В той же час активізується суб'єктивна роль самої молоді в сучасному суспільстві, стають вищими критерії соціальної зрілості. Тобто суспільство в другій половині ХХ ст. зіткнулося з молодіжною проблемою, якої людство в таких масштабах не знало раніше. У всіх без винятку індустріально розвинутих країнах на порядок денний постала гостра потреба комплексного державного втручання у вирішення цієї проблеми. В результаті, вже в другій половині 80-х – на початку 90-х рр. у багатьох країнах Заходу сформувалась комплексна державна молодіжна політика, що мала своїм підґрунтям розвинуту законодавчу базу і відповідну систему державних та громадсько-державних органів для її реалізації. За даними ООН, на травень 2001 р. в 155 країнах, або у 82% країн – членів цієї організації, було розроблено національну міжсекторальну молодіжну політику, у 168 країнах (89%) створено національні молодіжні координаційні механізми (такі як міністерство, департамент, рада чи комітет) [2, с. 7].

Турбота про підрастаюче покоління проголошена одним із найважливіших завдань ООН від самого початку її діяльності. Протягом лише останнього десятиліття органами ООН було прийнято понад 50 резолюцій, які стосуються молоді. Головна їх мета – здійснення координації у вирішенні найбільш загальних молодіжних проблем, досягнення співробітництва з неурядовими молодіжними організаціями і закладами, які безпосередньо опікуються вирішенням проблем молодого покоління в різних країнах світу. ООН було проголошено 1985 р. „Роком молоді”. Підсумком року стало проведення спеціальних сесій Генеральної Асамблеї ООН у 1985 та 1995 рр., що сприяло прийняттю в 1996 р. Всесвітньої програми дій, які стосуються молоді, до 2000 року та на наступний період. У 1998 р. на міжнародній конференції міністрів у справах молоді схвалено Лісабонську декларацію щодо молодіжної політики та програм. Щорічно впродовж 2003–2006 рр. Генеральна Асамблея ООН затверджувала резолюції про політику та програми стосовно молоді. ООН підтримує регулярне проведення Всесвітніх конференцій у справах молоді та Всесвітніх молодіжних форумів.

Розвитку співробітництва в молодіжній сфері сприяє також Рада Європи. Для координації цього співробітництва створено постійний Комітет міждержавного співробітництва у молодіжній сфері, який складається з представників міністерств у справах молоді країн – членів Ради Європи. Цей комітет проводить свої засідання один раз на два роки, регулярно організує Європейські конференції міністрів у справах молоді, остання, 8-а, з яких відбулася 10–11 жовтня 2008 р. в Києві. На цій конференції було ухвалено декларацію „Майбутнє молодіжної політики Ради Європи: Порядок денний 2020”, де підкреслено, що „міністри у справах молоді із 49 держав – учасниць Європейської культурної конвенції, що зібралися в Києві, віддані справі активного сприяння в усіх державах – членах Організації розвитку молодіжної політики, покликаної забезпечити успішну інтеграцію всіх молодих людей в

суспільство” [3]. Для координації молодіжних програм у Секретаріаті Ради Європи створено спеціальний Молодіжний директорат, який тісно співпрацює як з державними структурами, так і з молодіжними організаціями. У розпорядженні Молодіжного директорату є два Європейських молодіжних центри – у Страсбурзі (відкритий 1 червня 1972 р.) і Будапешті (відкритий 15 грудня 1995 р.). Ці центри є міжнародними навчальними закладами з підготовки та проведення зустрічей, у рамках яких радники надають освітню, методичну, технічну підтримку з підготовки та здійснення програм для молоді. Для фінансової підтримки національної чи міжнародної діяльності молоді у 1972 р. Радою Європи створено Європейський молодіжний фонд. Окрім фінансової підтримки різних заходів, ЄМФ виділяє кошти для надання допомоги міжнародним молодіжним організаціям у розв’язанні адміністративних питань та координує їх діяльність.

Проблемами молодіжної політики переймаються й інші міжнародні та міждержавні об’єднання. Наприклад, питання молоді та дітей є пріоритетними в роботі Ради міністрів Північних країн. Співробітництво у сфері молодіжної та дитячої політики у Північному регіоні було формалізовано в 1970 р. заснуванням Молодіжного комітету Північних країн. У березні 2006 р. Комітет було перейменовано в Комітет у справах дітей та молоді Північних країн. Комітет перебуває у віданні міністерств Північної співдружності, і його сфера діяльності зачіпає всі сектори Ради міністрів Північних країн. Робота стосовно досягнення загальних цілей в молодіжній політиці здійснюється як через міжвідомчу координаційну діяльність, так і через заходи, які проводить Комітет у справах дітей та молоді. Тільки у 2008 р. в бюджеті Комітету було закладено майже 187 тис. євро на підтримку молодіжних та дитячих організацій та майже 368 тис. євро на підтримку проектів. У своїй роботі Комітет керується міжвідомчою Стратегією з питань дітей та молоді у Північному регіоні та Планом дій Комітету з питань дітей та молоді Північних країн на період 2006–2009 років [4].

Певна робота стосовно реалізації державної молодіжної політики здійснюється й у країнах, які утворилися на пострадянському просторі, зокрема СНД.

Перш ніж повести мову про стан реалізації державної молодіжної політики в цих країнах, варто зупинитися на історіографії проблеми.

Важливим джерелом для вироблення підходів до вивчення проблеми реалізації державної молодіжної політики могли б бути зарубіжні видання, зокрема ті з них, які останнім часом були видані ООН, Радою Європи, Європейським Союзом, деякими зарубіжними країнами [5–11]. Проте вони, на жаль, є важкодоступними як для широкого загалу, так і для вітчизняних дослідників.

Серед сучасних російських дослідників цією проблемою переймаються І. Ільїнський, В. Луков, В. Криворученко, В. Родіонов, Б. Ручкін, Є. Слуцький, В. Лісовський, А. Ковальова, В. Павловський, Ю. Волков, В. Добреньков, Ф. Кадарія, А. Шаронов, А. Кочетков.

Серед невеликої кількості книг, дисертацій, статей, присвячених різним аспектам цієї теми, які вийшли в інших країнах СНД, на особливу увагу заслуговують

роботи українських дослідників М. Головатого [12], Є. Бородіна [13], В. Головенька [14], М. Перепелиці [15], білоруських вчених А. Водневої, І. Котлярова, С. Лаптенка [16], дослідника з Казахстану Л. Зайнієвої [17], таджицького дослідника С. Ашурова [18].

Значний інформативний матеріал про стан реалізації державної молодіжної політики можна знайти в державних доповідях, які підготовлені в деяких країнах СНД. Так, зокрема, в Україні, починаючи з 1998 р., було видано 10 щорічних доповідей Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. Кілька державних доповідей вийшло в Російській Федерації [19], у Республіці Вірменія [20]. Про становище молоді, реалізацію молодіжної політики в деяких країнах СНД підготували ряд доповідей і міжнародні організації, зокрема такі як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ [21].

Багато несистематизованої інформації щодо проблем державної молодіжної політики можна знайти в Інтернеті на сайтах різних структур законодавчої та виконавчої державної влади країн СНД. Разом з тим, аналіз досліджень щодо молодіжної політики, її місця і ролі в суспільному житті цих країн засвідчує, що в цілому вивчення більшості питань все ще знаходиться в зародковому стані.

У цій статті автор робить спробу проаналізувати стан реалізації державної молодіжної політики в країнах СНД на сучасному етапі, звернувши основну увагу не стільки на результати її здійснення, на проблеми соціалізації молодого покоління, як на те, яка законодавча, нормативна база нині діє в пострадянських країнах, які органи виконавчої влади тут створено з метою координації здійснення державної молодіжної політики. Це дозволяє побачити, чим виділяється Україна у цій сфері.

Пристаюючи до аналізу державної молодіжної політики в країнах СНД, зауважимо, що на кінець 2008 р. державами – учасницями СНД були: Азербайджанська Республіка, Грузія (12 серпня 2008 р. президент Грузії М. Саакашвілі заявив про бажання виходу держави зі складу СНД, 14 серпня цього ж року грузинським парламентом було прийнято рішення про вихід Грузії з організації. Відповідно до Статуту СНД держава-член має право вийти із Співдружності, але про такий намір вона повідомляє письмово депозитарія цього Статуту за 12 місяців до виходу), Киргизька Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Російська Федерація, Україна (Україна не ратифікувала Статут СНД, через це де-юре вона не є членом СНД, належачи до держав-засновників та держав-учасників Співдружності) [22].

Друге, на що важливо звернути увагу, є вік основного об'єкта здійснення молодіжної політики – молоді. При цьому необхідно враховувати те, що молодь – це поняття конкретно-історичне, яке залежить від характеру та рівня розвитку конкретного суспільства. Визначеного раз і на всі часи, для всіх прийняттого поняття „молодь” у світі ніколи не було, немає й, напевно, бути не може. Коли ми говоримо

про порозуміння дослідників та політиків щодо вікових меж поняття „молодь”, то маємо на увазі нинішній етап розвитку людства. Оскільки поняття „молодь” має конкретно-історичний зміст, то його характеристики мають періодично переглядатися.

У новітні часи проблема визначення вікових меж молоді не тільки не спрощується, а навпаки – навіть ускладнюється. Це пов'язано з тим, що, з одного боку, процес акселерації суттєво прискорив фізичне і, зокрема, статеве дозрівання дітей і підлітків, яке традиційно вважається нижньою межею юності. З іншого боку, ускладнення трудової та громадсько-політичної діяльності, в якій бере участь людина, викликає необхідність подовження суспільно необхідного строку підготовки до життя. Сучасна молодь довше навчається в школі і, відповідно, пізніше починає самостійне, трудове життя. Так, наприклад, якщо в 20-і рр. XX ст. 90% населення СРСР у віці до 22 років уже було залучене до виробництва, то в 1975 р. – лише 33,8%; 90% зайнятості молодь досягла в цей рік лише в 25 років [14, с. 13]. Ускладнилися й самі критерії соціальної зрілості. Початок самостійного трудового життя, завершення освіти та отримання стабільної професії, набуття політичних і громадянських прав, матеріальна незалежність від батьків, вступ до шлюбу та народження першої людини – всі ці події, що дають у своїй сукупності людині відчуття дорослості та відповідний соціальний статус, приходять не одночасно, і сама їх послідовність та символічне значення кожного з них не однакові в різних соціальних верствах, у різних країнах.

У дискусіях з приводу вікових меж молоді в різних країнах зазвичай апелюють до позиції Організації Об'єднаних Націй як наднаціональної і наддержавної структури, що розглядає межі молодіжного віку в інтервалі від 15 до 24 років, вважаючи, що ці межі молодіжного віку мають вирішальне значення.

Необхідно підкреслити, що під час вироблення такого рішення йшли гострі дискусії. Як прийнято в таких випадках у науці та політиці, проблема була вирішена методом конвенції (договору): більшість дослідників і практиків погодилися з нижньою віковою межею в 15 років, хоча й було немало передумов проти такого рішення. За верхню вікову планку прийняли вік 24 роки, хоча й у такого підходу були серйозні контраргументи. Таким чином, нижня вікова межа було свідомо завищена, а верхня – занижена. Іншими словами, питання було вирішено не науково, а політично.

Такий підхід великою мірою пояснюється тим, що, чим ширший інтервал між нижньою і верхньою віковими межами, тим більша кількість населення потрапляє в розряд „молоді”, тим більші суми коштів має виділяти держава зі свого бюджету на кредити і різні пільги, особливі заходи, які вкладаються в поняття „молодіжна політика”, тим дорожчою стає молодь для суспільства. Отож брак грошей, фінансовий імператив і примушують наукову проблему вирішувати вольовим, політичним методом: молоді в суспільстві має бути стільки, скільки є в держави грошей для того, щоб молодіжна політика була реальною, а не фіктивною, щоб намічені плани можна було виконати.

Виходячи, в першу чергу, з цього, більшість країн Європейського Союзу визначили для себе вік молоді 15–24 роками. В Австралії молодими визнають 15–25-річних. Деякі інші межі молодіжного віку мають країни Азії: наприклад, в Китаї – 14–28 років, в Індії – 13–35 років, у Малайзії – 15–40 років, у Мікронезії – 6–35 років, в Пакистані – 15–29 років, в Папуа – Новій Гвінеї – 12–35 років, в Республіці Корея – 9–24 роки, в Таїланді, в Новій Зеландії – 15–24 роки [6, с. 27].

Що стосується колишнього СРСР, то в ньому майже впродовж усіх років молодіжний вік прирівнювався до віку членів ВЛКСМ, останні 30 років це було 14–28 років. У відповідності із Законом СРСР „Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР”, прийнятому у квітні 1991 р., його дія поширювалася на радянських громадян віком до 30 років [23, с. 69]. Нині ж у країнах, які були республіками Радянського Союзу, вік молоді визначається в межах 14–35 років: в Росії [24], в Таджикистані [25] та в Узбекистані [26] – 14–30 років, у Казахстані [27] та в Азербайджані [28] – 14–29 років, у Білорусії – громадяни віком до 31 року [29], в Естонії – 7–26 років [30, с. 5], в Молдавії – 16–30 років [31], в Киргизії – 14–34 років [32], у Вірменії – 16–30 років [33], в Туркменистані – громадяни віком до 30 років [34].

В Україні відповідно до Декларації „Про загальні засади державної молодіжної політики” та Закону України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” впродовж 1993–1998 рр. молодими вважали громадян віком від 15 до 28 років. 1 грудня 1998 р. було прийнято Закон України „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, відповідно до якого членами молодіжних організацій могли бути громадяни віком від 14 до 28 років. Довелося внести зміни стосовно нижньої вікової межі молоді. На початку 1999 р. це було законодавчо оформлено. У березні 2004 р. було піднято верхню вікову межу молоді до 35 років. Таким чином, в Україні нині молодими вважають тих, кому 14–35 років [35]. На початок 2008 р. в країні проживало 15 136 тис. молоді такого віку, яка становила 32,8% населення країни [36, с. 2–3] (у 1991 р. – 16 173 тис. (31,3%), у 2001 р. – 15 370 тис. (31,6%), у 2005 р. – 15 438 тис. (32,8%)) [37, с. 37].

Якщо оцінювати загальний стан реалізації державної молодіжної політики в СНД, то, за матеріалами, які були підготовлені експертами ООН в липні 2001 р. для доповіді Генерального секретаря ООН на Генеральній асамблеї ООН „Здійснення Всесвітньої програми дій стосовно молоді до 2000 року та на наступний період”, в цих країнах стан реалізації державної молодіжної політики характеризувався досить високим рівнем невизначеності (див. табл. 1). Щоправда, це було спричинено, головним чином, тим, що, як не дивно, значна частина країн СНГ (5 з 12) не подала даних в ООН. У реальному ж житті, стан справ є значно кращим. Проаналізуємо його.

Таблиця 1

Хід здійснення національної політики, яка стосується молоді, наявність координаційних механізмів та програм дій стосовно молоді в країнах СНД за станом на травень 2001 р., за даними ООН*

	Розробляється національна між-секторальна молодіжна політика	Розробляється національний координаційний механізм з питань молоді	Здійснюється національна програма дій стосовно молоді
Азербайджанська Республіка	+	+	+
Грузія	-	+	-
Киргизька Республіка	**	**	**
Республіка Білорусь	+	+	-
Республіка Вірменія	-	+	-
Республіка Казахстан	**	**	**
Республіка Молдова	+	+	-
Республіка Таджикистан	**	**	**
Республіка Узбекистан	**	**	**
Російська Федерація	+	+	+
Туркменістан	**	**	**
Україна	+	+	+

* За матеріалами: „Осуществление Всемирной программы действий, касающейся молодежи, до 2000 года и на последующий период: доклад Генерального секретаря ООН на Генеральной Ассамблее ООН 12 июля 2001 г.”.

** Даних не представлено.

Перше, на що необхідно звернути увагу, це те, що проблеми молоді, пошуки шляхів їх подолання завжди перебували й перебувають нині у полі зору державних органів більшості країн СНД. В усякому разі, про це постійно декларується керівниками цих країн. Наприклад, 2007 р. президентом Азербайджану І. Алієвим був проголошений у країні Роком молоді. 2008 р. з ініціативи президента Узбекистану І. Карімова також став Роком молоді вже в цій країні. Цей же рік, відповідно до указу президента Молдавії В. Вороніна, став Роком молоді в Молдавській Республіці. У липні 2008 р. наступний, 2009 р., Роком молоді проголосив президент України В. Ющенко, у вересні цього ж року те ж саме зробив у своїй країні президент Росії Д. Медведєв.

По-друге, формування державної молодіжної політики в країнах СНД почалося ще на зорі їх утворення та на традиціях, які були закладені в колишньому Радянському Союзі. У СРСР спроби розробки закону про молодь, на базі якого формувалася б ця політика, робилися тричі: у 1966, 1977 та 1987–1991 рр. Проте лише остання спроба завершилася прийняттям 16 квітня 1991 р. Закону СРСР „Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР”.

Ідеї цього закону стали базовими для розроблення законодавчої бази у ряді країн СНД. Так, уже 26 червня 1991 р. в Казахстані було прийнято закон „Про державну молодіжну політику”, 20 листопада 1991 р. – в Узбекистані закон „Про засади державної молодіжної політики в Республіці Узбекистан”, 24 квітня 1992 р. – в Білорусії закон „Про загальні засади державної молодіжної політики в Республіці Білорусь”, 13 березня 1992 р. – в Таджикистані закон „Про державну молодіжну політику”, 1 жовтня 1993 р. – в Туркменистані закон „Про державну молодіжну політику в Туркменистані”. Підвалини молодіжної політики в незалежній Україні було закладено прийняттям Верховною Радою України Декларації „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (15 грудня 1992 р.) та Закону України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (5 лютого 1993 р.).

Посилення уваги ООН, інших міжнародних організацій у другій половині 90-х рр. минулого століття до проблем молоді (зокрема прийняття в 1996 р. Всесвітньої програми дій, які стосуються молоді, до 2000 року та на наступний період, де було названо 10 пріоритетних напрямів у роботі з молодими людьми, схвалення у 1998 р. на міжнародній конференції міністрів у справах молоді Лісабонської декларації стосовно молодіжної політики та програм, де визначено зобов'язання урядів різних країн щодо зміцнення та поліпшення ініціатив, що стосуються державної молодіжної політики, а також рекомендацій стосовно діяльності держав – членів ООН у цій сфері, перегляд у 2003 р. Європейської хартії про участь молоді в суспільному житті на місцевому та регіональному рівні, в якій визначено стратегії, інструменти та інституційні умови участі молоді в житті суспільства на місцевому та регіональному рівнях) сприяло розвитку державної молодіжної політики в СНД.

12 червня 2000 р. Міжпарламентський комітет Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російської Федерації і Республіки Таджикистан прийняв модельний Закон „Про молодь та державну молодіжну політику”, в якому визначені мета, принципи, головні напрями та організаційні заходи реалізації державної молодіжної політики як важливого напрямку політики держав – учасниць Договору про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній сферах від 29 березня 1996 р. щодо соціального, економічного, культурного та національного розвитку [38].

Вищесказане підштовхнуло державні органи більшості країн СНД до прийняття нових законодавчих актів чи доповнення вже прийнятих законів у сфері регулювання державної молодіжної політики. Так, у Казахстані в липні 2004 р. було прийнято новий закон „Про державну молодіжну політику в Республіці Казахстан”. 15 липня 2004 р. в Таджикистані було також прийнято новий закон про молодь – „Про молодь та державну молодіжну політику”. 30 квітня 2004 р. була затверджена нова редакція закону „Про засади державної молодіжної політики в Республіці Узбекистан”. 11 лютого 1999 р. закон „Про молодь” прийняв парламент Республіки Молдова. 27 січня 2000 р. був прийнятий Закон Киргизької Республіки „Про засади державної молодіжної політики”, 9 квітня 2002 р. – Закон Азербайджанської Республіки „Про молодіжну політику”.

Необхідно підкреслити, що окрім базових законів, які обумовлюють механізми здійснення державної молодіжної політики, в країнах СНД існує також низка інших законодавчих та правових актів, які націлені на її реалізацію. Мова не йде про те широке правове поле, яке обумовлює процеси соціалізації молодих людей у ході вирішення важливих соціальних проблем суспільства в цілому (праця, освіта, здоров'я тощо), а про ті правові та нормативні акти, які націлені на створення механізмів реалізації державної молодіжної політики, на реалізацію конкретних програм, об'єктом яких є молодь. Так, досить поширеним явищем в багатьох країнах СНД є молодіжні програми. Наприклад, нині в Білорусії прийнята Республіканська програма „Молодь Білорусі” на 2006–2019 роки, в Киргизстані – Національна програма „Киргизстан жаштари” на 2006–2008 роки, в Азербайджані – Державна програма „Молодь Азербайджану (2005–2009 роки)”, у Вірменії – Стратегія державної молодіжної політики Республіки Вірменія на 2008–2012 роки. Донедавна в Казахстані виконувалася Програма молодіжної політики на 2005–2007 роки. В Україні впродовж останніх років реалізувалася Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004–2008 роки. Нині розробляється Загальнодержавна цільова соціальна програма „Молодь України” на 2009–2015 роки.

Цей процес супроводжується прийняттям інших нормативних актів. Це стосується, зокрема, указів, розпоряджень, постанов президентів, урядів у цій сфері. Так, у серпні 1999 р. президент Казахстану прийняв Концепцію державної молодіжної політики Республіки Казахстан, у червні 2007 р. уряд країни затвердив Концепцію підтримки і розвитку конкурентоспроможності молоді на 2008–2015 роки. У Білорусії президент країни у червні 1996 р. видав указ „Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики в Республіці Білорусь”, у січні 1998 р. затвердив Концепцію розвитку дитячого руху в Республіці Білорусь, у лютому 1997 р. уряд країни затвердив Додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики в Республіці Білорусь. У Вірменії в грудні 1998 р. урядом країни було затверджено Концепцію державної молодіжної політики Республіки Вірменія. В Азербайджані в липні 1999 р. був прийнятий указ президента країни „Про державну молодіжну політику”. У Киргизстані в квітні 2006 р. указом президента країни було затверджено Концепцію розвитку державної молодіжної політики Киргизької Республіки до 2010 року.

Що стосується України, то тут, окрім уже названих законодавчих актів, важливу роль у реалізації державної молодіжної політики відіграє також Закон від 21 червня 2001 р. „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”; сприяли поглибленню цієї політики укази Президента країни „Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики” (грудень 1996 р.), „Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій” (жовтень 1999 р.), „Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики” (березень 2001 р.), „Про проведення у 2009 році в Україні Року молоді” (липень 2008 р.), постанови Уряду країни „Про Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в

Україні („Молодь України”) (березень 1998 р.), „Про стан реалізації державної молодіжної політики” (червень 1999 р.), розпорядження Уряду про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової соціальної програми „Молодь України” на 2009–2015 рр.

Окремо необхідно сказати про законодавство Росії стосовно реалізації державної молодіжної політики. Недоліком є те, що в цій сфері в країні немає базового федерального закону. Хоча ще 16 вересня 1992 р. указом президента країни „Про першочергові заходи у сфері державної молодіжної політики” вперше були визначені пріоритети державної молодіжної політики, проте далі процес їх законодавчого утвердження загальмувався. У 1998 р. було внесено проект Федерального закону „Про засади державної молодіжної політики в Російській Федерації”. Він був прийнятий Державною думою ФЗ РФ 27 жовтня 1999 р. та схвалений Радою Федерації ФЗ РФ 11 листопада 1999 р. Але закон не вступив у дію через те, що був відхилений президентом РФ Б. Єльциним 25 листопада 1999 р. З його доказами погодився і наступний президент РФ В. Путін, то ж його представник при повторному розгляді Федерального закону 5 липня 2000 р. наполіг на його відхиленні і закон не набрав необхідної кількості голосів. 14 квітня 2004 р. Державна Дума ФЗ РФ взагалі зняла цей закон з розгляду. Нині готується новий проект базового федерального закону у сфері державної молодіжної політики. Необхідно також відзначити, що починаючи з 1994 р. державна молодіжна політика в Російській Федерації реалізовувалася на базі федеральної цільової програми „Молодь Росії”. Остання така програма – Федеральна цільова програма „Молодь Росії” (2001–2005 рр.) – була затверджена у 2000 р. і діяла до 2005 р. включно. У 2005 р. був підготовлений і обговорювався проект концепції Федеральної цільової програми „Молодь Росії” на 2006–2010 роки. Але відповідного рішення про затвердження цієї програми так і не було прийнято. У грудні 2006 р. урядом країни було прийнято лише Стратегію державної молодіжної політики в Російській Федерації. Необхідно врахувати й те, що нині 85% суб’єктів Російської Федерації ввели в дію свої власні базові закони у сфері молодіжної політики, а інші – підготували та обговорюють відповідні проекти [39, с. 23, 24, 52].

Для реалізації державної молодіжної політики в країнах СНД в органах виконавчої влади діють відповідні структури. По-перше, необхідно відзначити й те, що подібні органи створюються й при Виконкомі СНД. Так, із середини 90-х рр. періодично збирався на свої засідання клуб міністрів країн СНД, які відповідали за роботу з молоддю. 25 листопада 2005 р. 7 країнами – учасниками СНД (Азербайджаном, Білорусією, Вірменією, Казахстаном, Киргизією, Росією та Таджикистаном) було укладено Угоду про співпрацю у сфері роботи з молоддю, перша стаття якої проголосила, що „Сторони угоди зміцнюють та розвивають співпрацю у сфері роботи з молоддю по лінії державних органів та громадських молодіжних організацій (об’єднань), що здійснюють реалізацію державної молодіжної політики, підтримують їх ініціативи, націлені на інтенсифікацію молодіжної співпраці” [40].

Було також затверджено Положення про Раду у справах молоді держав – учасниць СНД, яка створювалася для реалізації вищезазваної Угоди. У своїй діяльності

Рада має керуватися Статутом СНД, основоположними міжнародними договорами, у тому числі тими, які діють у межах СНД, рішеннями Ради голів держав СНД та Ради голів урядів СНД, а також прийнятим Положенням. Рада формується з повноважних представників держав – учасниць Угоди – по два представники від кожної держави (по одному представнику від державного органу та від громадських молодіжних чи інших організацій (об'єднань), які опікуються реалізацією державної молодіжної політики). Головування в Раді здійснюється по черговою кожною державою – учасницею Угоди впродовж не більше одного року [40]. Засідання першого, організаційного засідання Ради у справах молоді держав – учасниць СНД відбулося 14 вересня 2006 р. в Мінську [41]. Упродовж 2007–2008 рр. відбулося ще 4 засідання, на яких розглядалися проблеми співпраці щодо реалізації державної молодіжної політики.

Що стосується виконавчих органів, які займаються проблемами реалізації державної молодіжної політики, то, по-перше, необхідно відзначити той факт, що в післярадянський період вони існували практично в кожній з країн СНД, а по-друге, те, що хоча в деяких країнах періодично й створювалися органи виконавчої влади, які відповідали лише за координацію державної молодіжної політики (наприклад, у Росії – Комітет у справах молоді при Уряді Російської Федерації (1992–1998 рр.), Державний комітет Російської Федерації з молодіжної політики (1999–2000 рр.), Державний комітет Російської Федерації у справах молоді (2007–2008 рр.); в Білорусії – Державний комітет у справах молоді Республіки Білорусь (1992–2001 рр.); в Таджикистані – Комітет у справах молоді при Уряді Республіки Таджикистан (1993–1994 рр. та 1997–2006 рр.); в Киргизії – Державний комітет у справах молоді (1991–1992 рр.), проте часто ці функції передаються органам влади, які окрім молодіжної політики переймаються й іншими проблемами, найчастіше – це питання освіти, спорту.

Необхідно відзначити ще й те, що, на жаль, у більшості країн постійно відбуваються певні трансформації в органах влади цієї сфери. Так, в Росії впродовж останніх 18 років структура федеральної виконавчої влади, яка відповідає за молодіжну політику в країні, реорганізовувалася 9 разів, в Україні – 8 разів. Наприкінці 2008 р. у вищих органах виконавчої влади питаннями координації реалізації державної молодіжної політики займалися: в Азербайджані – Міністерство молоді і спорту Азербайджанської Республіки; в Білорусії – Міністерство освіти Республіки Білорусь; у Вірменії – Міністерство спорту і в справах молоді Республіки Вірменія; у Казахстані – Міністерство освіти та науки Республіки Казахстан; у Киргизії – Державне агентство з фізичної культури та спорту, у справах молоді та захисту дітей при Уряді Киргизької Республіки; в Молдавії – Міністерство освіти та науки Республіки Молдова; в Росії – Міністерство спорту, туризму та молодіжної політики Російської Федерації; в Таджикистані – Комітет у справах молоді, спорту та туризму при Уряді Республіки Таджикистан; в Туркменії – Міністерство освіти Туркменії; в Узбекистані – Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти Республіки Узбекистан; в Україні – Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту.

У країнах СНД органи влади реалізують державну молодіжну політику у тісній співпраці з громадськими молодіжними та дитячими організаціями. Так, у Білорусії в листопаді 1999 р. було прийнято закон „Про державну підтримку молодіжних і дитячих громадських об'єднань у Республіці Білорусь”, в Росії – в червні 1995 р. – федеральний закон „Про державну підтримку молодіжних і дитячих громадських об'єднань”, в Україні – в грудні 1998 р. закон „Про молодіжні та дитячі громадські організації”. У всіх молодіжних програмах цій співпраці присвячені окремі розділи.

Цікавим є досвід Узбекистану. Тут держава активно підтримує Громадський рух молоді Узбекистану „Камолот”, зокрема постановою уряду в січні 2007 р. визначено, що підприємства малого бізнесу (за винятком підприємств торгівлі) мають перераховувати у Фонд розвитку цієї організації 5% від нарахованої суми єдиного податкового платежу, а також те, що кошти, які перераховуються „Камолоту” у формі спонсорських внесків на реалізацію його програмних завдань, виключаються з оподаткованої бази при нарахуванні податку на дохід (прибуток) [42].

Ще далі пішли в Білорусії. В указі президента країни від 13 січня 2003 р. „Про державну підтримку громадського об'єднання „Білоруська республіканська спілка молоді” записано: „Міністерству фінансів передбачати при розробці проекту республіканського бюджету на черговий фінансовий (бюджетний) рік кошти на виплату заробітної плати працівникам апаратів керівних органів громадського об'єднання „Білоруська республіканська спілка молоді” та витрати на утримання апарату Центрального комітету цього об'єднання. Місцевим виконавчим і розпорядчим органам при підготовці проектів місцевих бюджетів на черговий фінансовий (бюджетний) рік передбачати кошти на утримання територіальних комітетів громадського об'єднання „Білоруська республіканська спілка молоді” [43].

Разом з тим, необхідно підкреслити, що розвиток молодіжного руху в різних країнах СНД відбувається по-різному. Так, якщо, наприклад, в Росії, за експертними оцінками, зареєстрованими органами юстиції громадськими об'єднаннями охоплено 2–4% молодих людей [44], в Україні, за даними соціологічних досліджень, ця цифра постійно становить не більше 3% [37, с. 213], то Громадський рух молоді Узбекистану „Камолот” налічує близько 5 млн. членів [45], Молодіжна організація ім. Махтумкулі в Туркменії охоплює понад 700 тис. молодих людей [46], Білоруська республіканська спілка молоді – майже 355 тис. осіб, Білоруська республіканська піонерська організація – понад 482 тис. [47].

Підводячи підсумок вищевикладеному, необхідно підкреслити:

1. Реалізація державної молодіжної політики в країнах СНД здійснюється на досить високому рівні з урахуванням вимог до неї з боку міжнародної спільноти. Це, зокрема, проявляється шляхом:

- розроблення та прийняття дієвої законодавчої та нормативної бази стосовно здійснення державної молодіжної політики;
- створення структур в органах державної влади, які відповідають за координацію дій у сфері державної молодіжної політики;

– намагання залучити саму молодь, її громадські організації до здійснення державної молодіжної політики.

2. Як свідчить проведений аналіз, Україна на фоні інших країн СНД у сфері державної молодіжної політики досягла відчутних здобутків як у розробленні необхідної законодавчо-нормативної бази, так і діяльності органів виконавчої влади у цій сфері. Особливо високої оцінки заслуговує робота мережі соціальних служб для молоді.

Разом з тим, на думку автора, для підвищення ефективності реалізації державної молодіжної політики країнам СНД необхідно було б більше прислуховуватися до рекомендацій ООН, Ради Європи, інших міжнародних організацій стосовно основних напрямів, підходів у роботі з молоддю, більшою мірою переходити від принципів патерналізму до принципів створення необхідних умов для розвитку та соціального становлення молодих людей. Звичайно ж, не витримує ніякої критики те, що в деяких країнах СНД практикується створення масових молодіжних громадських об'єднань, діяльність яких безпосередньо фінансується державою, в першу чергу з метою підтримки існуючої політичної системи, певної політичної сили.

Автор вважає, що в Україні можна було б використати деякі підходи у здійсненні державної молодіжної політики, які практикують як окремі країни СНД, так і співдружність у цілому, зокрема:

- при підготовці Загальнодержавної цільової соціальної програми „Молодь України на 2009–2015 роки” деякі підходи та окремі заходи, які закладені у програмі „Молодь Білорусі” на 2006–2019 роки, в Національній програмі „Киргизстан жаштари” на 2006–2008 роки, в Державній програмі „Молодь Азербайджану (2005–2009 роки)”, у Стратегії державної молодіжної політики Республіки Вірменія на 2008–2012 роки, у Стратегії державної молодіжної політики в Російській Федерації;
- зважаючи на досить високі верхні вікові межі молоді, що визначені законодавством України, механізми підвищення конкурентоспроможності молодих людей, які закладені в Концепції підтримки та розвитку конкурентоспроможності молоді на 2008–2015 роки, затверджені урядом Казахстану;
- підходи щодо формування державної молодіжної політики в країні відповідно до модельного закону „Про молодь та державну молодіжну політику”, затвердженого 12 червня 2000 р. Міжпарламентським комітетом Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російської Федерації і Республіки Таджикистан.

Автор також вважає, що Україні слід підключитися до роботи Ради у справах молоді держав – учасниць СНД, оскільки це дозволить їй розширити участь української молоді в міжнародному молодіжному співробітництві, що сприятиме процесам розвитку та соціалізації молодих людей.

1. *Ковалева А.И.* Социология молодежи : теоретич. вопр. / А. Ковалева, В. Луков. – М. : Социум, 1999. – 351 с.
2. Осуществление Всемирной программы действий, касающейся молодежи, до 2000 года и на последующий период : доклад Генерального секретаря ООН на сессии Генеральной Ассамблеи ООН 12 июля 2001 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://daccess-dds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/457/55/PDF/N0145755.pdf?OpenElement>
3. Майбутнє молодіжної політики Ради Європи : Порядок денний 2020 : декларація [Електронний ресурс] // 8-а Європейська міністерська конференція з питань молоді (Київ, Україна, 10–11 жовтня 2008 року). [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/index>
4. *Даль А.* Молодежная политика в Комитете Министров Северных стран – региональное сотрудничество важного значения для молодежи в Северных странах / А. Даль, Ф. Бьоркклунд [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Forum21/Issue_No11/N11_YP_Nordic_council_ru.pdf
5. Youth policies in the European Union. Structures and training. – Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 1995. – 129 p.
6. Youth policy formulation manual. – New York : United Nations, 1999. – 76 p.
7. Supporting young people in Europe: principles, policy and practice: The Council of Europe international reviews of national youth policy 1997–2001 – a synthesis report. – Strasbourg: Council of Europe, 2002. – 129 p.
8. Forum – 21: European Journal on Youth Policy. – Bonn: IJAB, 2003. – 127 p.
9. Report on youth policies in Spain. – Madrid: Instituto de la juventud, 1999. – 215 p.
10. Governmental Policy Concept on Children and Youth through 2007. – Prague : Ministry of Education, Youth and Sports, 2003. – 73 p.
11. Youth policy in Norway. – Strasbourg: Council of Europe, 2004. – 121 p.
12. *Головатий М.Ф.* Молодіжна політика в Україні : проблеми оновлення / М. Головатий. – К. : Наук. думка, 1993. – 237 с.
13. *Бородін Є.І.* Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991–2004 рр.) : моногр. / Є. Бородін. – Дніпропетровськ : Герда, 2006. – 472 с.
14. *Головенько В.А.* Український молодіжний рух у ХХ столітті : історико-політолог. аналіз основних періодів / В. Головенько. – К. : „А.Л.Д.”, 1997. – 160 с.
15. *Перепелиця М.П.* Державна молодіжна політика в Україні : регіональний аспект / М. Перепелиця. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., Укр. центр політ. менеджменту, 2001. – 242 с.
16. *Воднева А.К.* Молодежь Беларуси : социальная политика и условия самореализации / А. Воднева, И. Когляров, С. Лаптенюк. – Мн. : ИСПИ, 2000. – 184 с.
17. *Зайниева Л.Ю.* Государственная молодежная политика : Казахстан в контексте мирового опыта / Л. Зайниева. – Алма-ата : Казахстанский филиал МГУ им. М. В. Ломоносова, 2006. – 234 с.
18. *Ашуров С.Б.* Государственная молодежная политика Таджикистана : состояние и перспективы / С. Ашуров. – Душанбе : ООО „Статус”, 2002. – 236 с.
19. Див.: Молодежь России: воспитание жизнеспособных поколений : докл. Комитета Российской Федерации по делам молодежи. – М. : Комитет Российской Федерации по делам молодежи, 1995. – 256 с.; Положение молодежи в Российской Федерации : 1995 год : докл. Гос. комитета Российской Федерации по делам молодежи Правительства Российской Федерации. – М. : Гос. ком. РФ по делам молодежи, 1996. – 160 с.; Положение молодежи в Российской Федерации и государственная молодежная политика : Гос. доклад. – М. : Гос. ком. РФ по делам молодежи, 1998. – 164 с.; Положение молодежи и реализация государственной молодежной политики в Российской Федерации : 2000–2001 годы. – М. : Логос, 2002. – 303 с.;

- Положение молодежи и реализация государственной молодежной политики в Российской Федерации : 2002 год. – М. : М-во образования РФ, 2003. – 151 с.
20. Armenian National Youth Report. – Yerevan : Republic of Armenia Ministry of Culture and Youth Affairs, 2006. – 140 p.
21. Див.: Молодежь в меняющемся обществе: регион. мониторинг. докл. № 7.– Флоренция : Исследоват. центр ЮНИСЕФ „Инноченти”, 2000. – 194 с.; Положение молодежи в России : аналит. докл. / Бюро ЮНЕСКО в Москве. – М. : Издат. комплекс ”Машмир”, 2005. – 168 с.; Положение молодежи в Азербайджане : аналит. отчет. – Баку : Бюро ЮНЕСКО в Москве, 2007. – 84 с.
22. Содружество Независимых Государств [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%9D%D0%93>
23. Закон Союза Советских Социалистических Республик от 16 апреля 1991 г. „Об общих началах государственной молодежной политики в СССР” // *Кочетков А.* Законодательство Российской Федерации в сфере государственной молодежной политики : аналит. обзор / А. Кочетков. – Самара, 2008. – 180 с.
24. Стратегия государственной молодежной политики в России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kmforum.ru/docs/1380.html>
25. Закон Республики Таджикистан от 15 июля 2004 г. „О молодежи и государственной молодежной политике” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?Regnom=8261
26. Закон Республики Узбекистан от 20 ноября 1991 г. „Об основах государственной молодежной политики в Республике Узбекистан” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?Regnom=798
27. Закон Республики Казахстан от 7 июля 2004 г. „О государственной молодежной политике в Республике Казахстан” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www/medialaw.ru/exussrlaw/1/kz/youth.htm>
28. Закон Азербайджанской Республики от 9 апреля 2002 г. „О молодежной политике” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?regnom=2578&page=1
29. Закон Республики Беларусь от 24 апреля 1992 г. „Об общих началах государственной молодежной политики в Республике Беларусь” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?Regnom=1874
30. Стратегия молодежной работы в Эстонии на 2006–2013 годы. – Тарту : М-во образования и науки Эстонии, 2006. – 39 с.
31. Закон Республики Молдова „О молодежи” 11 февраля 1999 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pvbmd.ucoz.ru/blog/2007-06-17-2>
32. Указ Президента Кыргызской Республики „О Концепция развития государственной молодежной политики Кыргызской Республики до 2010 года и Национальной программе „Кыргызстан жаштары” на 2006–2008 годы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gov.kg/index.php?name=EZCMS&menu=2902&page_id=90
33. Решение Правительства Республики Армения от 2 февраля 2006 г. „Стратегия государственной молодежной политики на 2006–2007 гг.” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.youthpolicy.am/ru/?nid=6>
34. Закон Туркменистана от 1 октября 1993 г. „О государственной молодежной политике в Туркменистане” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cis-legal-reform.org/document.asp?id=4924>
35. Закон України від 5 лютого 1993 р. „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2998-12>
36. Розподіл постійного населення України за статтю та віком : експрес-випуск. – К. : Держкомстат України, 2008. – 18 с.

37. Про становище молоді в Україні: (Щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соціального захисту дітей та молоді у 2001–2006 рр.): щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України”. – К.: Гопак, 2006. – 360 с.
38. Постановление Межпарламентского комитета Республики Беларусь, Республики Казахстан, Кыргызской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан от 12 июня 2000 г. „О модельном Законе „О молодежи и государственной молодежной политике” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=6936>
39. *Кочетков А.В.* Законодательство Российской Федерации в сфере государственной молодежной политики : анализ. обзор / А. Кочетков. – Самара, 2008. – 180 с.
40. Соглашение государств – участников Содружества Независимых Государств о сотрудничестве в сфере работы с молодежью [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cis.minsk.by/webnpa/text.aspx?RN=N00500099>
41. Информация о первом организационном заседании Совета по делам молодежи государств-участников СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=7820>
42. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 30 мая 2001 г. „Об оказании содействия в организации деятельности общественного движения молодежи Узбекистана „Камолот” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fmc.uz/legisl.php?id=kamolot>
43. Указ Президента Республики Беларусь от 13 января 2003 г. „О государственной поддержке общественного объединения „Белорусский республиканский союз молодежи” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravo.kulichki.com/zak/year2003/doc07988.htm>
44. Поддержка молодежных и детских общественных объединений, консультативно-совещательных структур молодежи, органов молодежного самоуправления : аналитические материалы Департамента государственной молодежной политики, воспитания и социальной защиты детей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mon.gov.ru/work/vosp/dok/str-mol.doc>
45. Страна молодежи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uzngo.info/?p=1055>
46. *Овсеевко Ю.С.* К вопросу о молодежных организациях в Центральной Азии / Ю. Овсеевко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dialogs.jrg.ua/issue_full.php?m_id=9904
47. Крупнейшие молодежные организации Беларуси будут объединены [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://naviny.by/rubrics/society/2006/10/20/ic_news_116_260779